

## РОЗДІЛ 9 ФОЛЬКЛОРИСТИКА

УДК 398.4:811.161.2:811.135.1

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.40.2.38>

### МАВКА І ФАТА ПЕДУРІЙ: ЖІНОЧІ ПОСТАТІ ЛІСОВОГО СВІТУ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА РУМУНСЬКІЙ МІФОЛОГІЇ

### MAVKA AND FATA PADURII: FEMALE FIGURES OF THE FOREST WORLD IN UKRAINIAN AND ROMANIAN MYTHOLOGY

Ніколаєску Е.В.,

*orcid.org/0000-0002-1742-5991*

доктор філософії,

старший викладач кафедри східноєвропейських мов

Національної академії Служби безпеки України

Поліщук Л.Р.,

*orcid.org/0009-0004-3221-5396*

студент III курсу

Навчально-наукового гуманітарного інституту

Національної академії Служби безпеки України

У статті досліджено дві жіночі постаті лісового світу, глибоко вкорінені у традиціях Карпатського регіону – мавку в українській та Фата Педурій в румунській міфології. Розглянуто походження обох міфологічних істот; їх зовнішній вигляд (стать, зріст, колір шкіри й волосся, одяг, співвідношення краси й потворності); ареал існування (ліс); характерні звички та заняття (співи, танці, господарська діяльність (для мавок)); взаємостосунки з людьми; здатність до метаморфоз; амбівалентний вплив на людину та природу; способи захисту від них. Встановлено, що мавка і Фата Педурій мають амбівалентну природу: поєднують красу й потворність (у їх зовнішності часто наявні ознаки тілесної аномалії або жаху (мавка – відкрита спина, непропорційні частини тіла; Фата Педурій – гарна дівчина або потворна баба, може мати копита тощо), що підкреслює їх потойбічну природу та межовий статус між світом людей і духів), жіночність і демонічність, охоронні функції та небезпеку.

Виявлено як спільні риси (тісний зв'язок із природою, лісовим середовищем, смертю та потойбіччям; тілесна аномальність; роль спокусниці, що часто завершується смертю чоловіка чи втратою його життєвих сил; способи захисту від них), так і відмінності між цими образами (походження; харчування; наявність / відсутність дітей; ставлення до людей; соціальна поведінка тощо), що зумовлено локальними культурними контекстами. З'ясовано, що ці образи є важливими компонентами етнокультурної спадщини, що віддзеркалюють колективну уяву про межу між людським і надприродним. Мавка та Фата Педурій репрезентують глибинний зв'язок жінки з природою. З одного боку, вони виступають охоронницями сакрального лісового простору, які доглядають за рослинністю, володіють знаннями про цілющі рослини, є джерелом відродження природи, а з іншого – символізують руйнівну силу, що карає людину за втручання у гармонію природи. Це свідчить про прадавнє сприйняття лісу як сакрального простору, де панують особливі правила й сили, де відбувається контакт між світом людей і надприродним.

Попри архаїчне походження, мавка та Фата Педурій не втратили своєї актуальності й активно трансформуються у сучасному культурному просторі, набуваючи нових смислів, зберігаючи водночас своє первісне символічне навантаження.

**Ключові слова:** міфологія, ліс, жіночий образ, мавка, Фата Педурій, амбівалентність.

The article examines two female figures of the forest world, deeply rooted in the traditions of the Carpathian region – mavka in Ukrainian mythology and Fata Padurii in Romanian mythology. The origin of both mythological creatures is examined; their appearance (gender, height, skin and hair color, clothing, ratio of beauty and ugliness); their habitat (forest); characteristic habits and occupations (singing, dancing, economic activity (for mavkas)); relationships with people; ability to metamorphose; ambivalent influence on humans and nature; methods of protection against them. It has been established that mavka and Fata Padurii have an ambivalent nature: they combine beauty and ugliness (their appearance often shows signs of bodily anomaly or horror (mavka – open back, disproportionate body parts; Fata Padurii – a beautiful girl or an ugly woman, may have hooves, etc.), which emphasizes their otherworldly nature and borderline status between the world of people and spirits), femininity and demonianness, protective functions and danger.

Both common features (close connection with nature, forest environment, death and the otherworld; bodily anomaly; the role of a temptress, which often ends with the death of a man or the loss of his vital forces; methods of protection against them) and differences between these images (origin; nutrition; presence / absence of children; attitude towards people; social behavior, etc.), which is determined by local cultural contexts, have been revealed. It has been found

that these images are important components of ethnocultural heritage, reflecting the collective imagination of the border between the human and the supernatural. Mavka and Fata Padurii represent the deep connection of women with nature. On the one hand, they act as guardians of the sacred forest space, who take care of vegetation, possess knowledge of healing plants, are a source of nature's revival, and on the other hand, they symbolize the destructive force that punishes man for interfering with the harmony of nature. This indicates the ancient perception of the forest as a sacred space, where special rules and forces reign, where contact occurs between the world of people and the supernatural.

Despite their archaic origin, mavka and Fata Padurii have not lost their relevance and are actively transforming in the modern cultural space, acquiring new meanings, while preserving their original symbolic load.

**Key words:** mythology, forest, female image, mavka, Fata Padurii, ambivalence.

**Постановка проблеми.** У міфології багатьох народів ліс є особливим простором – сакральним, граничним, містичним, незвіданим, диким, повним загроз і таємниць, часто населений надприродними істотами. У Карпатському регіоні України та Румунії одними з найвиразніших постатей лісового світу є амбівалентні жіночі образи – *мавка* в українській традиції та *Фата Педурій* у румунській. Обидві постаті мають тісний зв'язок із природою, поєднують у собі красу й потворність, виступають охоронницями лісу і водночас становлять небезпеку для людей. Образи *мавки* та *Фетей Педурій*, попри своє архайчне походження та популярність у народних оповідях і художній літературі й досі зберігають культурну актуальність через нове осмислення цих персонажів у сучасній літературі, театральному мистецтві, кінематографії і потребують подальшого вивчення.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У світовій міфології образи жіночих істот, зокрема лісових, мають амбівалентний характер (водночас є добрими й злими), про це писали В. Войтович [1; 2], А. Голан, М. Еліаде [3], Дж. Кемпел, Є. Нойманн, М.-Л. фон Франц, Дж. Фрезер, К.-Г. Юнг та інші дослідники. Вчені зазначали, що ці містичні істоти постають у багатьох іпостасях, що відображають їх багатогранну сутність.

Багато етнологів, фольклористів, лінгвістів та письменників намагалися розшифрувати ці складні персонажі, дати їм визначення, знайти їх коріння, зрозуміти їх химерну природу та їх дії.

Образ *мавки* досліджували у своїх працях Г. Бердник [4], І. Вагилевич, В. Войтович [1; 2], В. Галайчук [5], В. Гнатюк [6; 7], Я. Головацький, Й. Дзендзелівський [8], Д. Корній [9], І. Нечуй-Левицький [10], Є. Онацький [11], А. Онищук, Ф. Потушняк, О. Романова [12], О. Тиховська [13], І. Франко, Н. Хобзей [14], П. Чубинський [15], В. Шухевич [16] та низка інших учених.

У румунському контексті образ *Фата Педурій* вивчали Р. Антонеску [17], О. Бирля [18], П. Білціу [19], Р. Вулканеску [20], М. Еліаде [3], К. Еретеску [21], В. Кернбах [22], Ж. Кюзенє [23], С. Ф. Маріан [24; 25], І. Міку [26], О. Мурешан

[27], І. Муштя [18], А. Олтяну [28], Т. Памфіле [29] тощо.

**Мета** – дослідити особливості жіночих постатей лісового світу – *мавки* та *Фетей Педурій* у контексті української та румунської міфології.

**Виклад основного матеріалу.** *Мавка* – це істота української міфології, жіночий антропоморфний образ. Уявлення про *мавок*, зафіксовані на території Карпат, відзначаються особливою варіативністю та яскравим етнографічним колоритом. Як зазначає Н. Хобзей, у гуцульських говірках назви *нявка* та *мавка* вживаються у значенні *лісова дівчина* або *гірська русалка, лісовиця* [14], що свідчить про тісний зв'язок цієї істоти із природним, насамперед лісовим і гірським середовищем. Існує думка, що всі ці персонажі – це локальні варіанти одного й того самого образу. Ці істоти зберігають спільні риси: зв'язок із природою, жіночу зовнішність, звабливість, а також двоїсту суть – від доброзичливого духа-охоронця до небезпечної демонічної сили. На думку науковців, найменування *мавка* є фонетичним відповідником *нявки*, яке виникло внаслідок уподібнення приголосних звуків.

У наукових працях дослідники по-різному інтерпретували образ *мавки*. Словник української мови подає таке визначення: «1) казкова лісова істота в образі гарної голої дівчини з довгим розпущеним волоссям; лісова німфа; 2) *рідко* те саме, що русалка; водяна німфа» [30, с. 587]. На думку Й. Дзендзелівського, «мавка – це міфічна істота у вигляді стрункої, вродливої, веселої і добродушною дівчини, що любить танці і легко вступає у взаємини з людьми – характерна передусім для лісистих та гірських місцевостей» [8, с. 156–157]. Люди також вірять, що *мавки* – вкрадені чортами діти [11, с. 882; 15, с. 203]; душі померлих, ще нехрещених дітей [2, с. 285; 5; 11, с. 882].

Найчастіше *мавки* зображуються як молоді і гарні дівчата, «бувають високого росту, лице мають округле» [6, с. 126]. *Мавки* здебільшого мають жіночу природу, хоча серед них трапляються як дівчата, так і хлопці.

Карпатські *мавки* (*нявки*) наділені антропоморфними рисами й постають як привабливі лісові істоти в жіночому образі, однак мають

тілесну аномалію – відкрити спину: «нявки-мавки се такі бісиці, шо з переду йик чельдирина, а з заду видко їх утробу; «нявки віглядають з переду йик дівка, а з заду отверте тіло и видко, шо висьи з неї калюхи» [16, с. 200–201]. Отже, спереду вони виглядають як звичайні дівчата, однак мають відкрити спину, крізь яку видно внутрішні органи. Це є ознакою того, що вони не мають ані справжнього тіла, ані душі.

Для гуцульських *мавок* (*нявок*) характерною є ще одна особливість – непропорційна будова тіла: у них ноги, як у дитини, а голова жіноча [16, с. 200–201]. У легендах також згадується, що їхні ступні надзвичайно малі. Це, ймовірно, пов'язано з народними уявленнями про їхнє походження, адже вважається, що ці демонічні істоти походять від померлих дітей.

*Лісові мавки* мали дуже гарне довге волосся: «довгі коси спускаються на плечі» [6, с. 126]. А з настанням весни, коли природа оживає й усе розквітає, *мавки* полюбили прикрашати своє довге волосся квітами, що ще більше підкреслювало їхню чарівність і зв'язок із лісовим світом. У працях В. Галайчука зазначено, що *мавки* мали зелене волосся: «зеленоволосі дівчата», «з зеленими косами», «в них коси такі зелені», «пані з зеленим волоссям» [5, с. 146]. *Мавки* могли мати й русаве волосся (на Гуцульщині), однак найчастіше їх зображують із зеленим кольором волосся. Це, ймовірно, пов'язано з їхнім середовищем проживання, адже ці антропоморфні істоти зазвичай вважаються лісовими красунями, що підкреслює їхній зв'язок із лісовою місцевістю.

За переказами старших людей *мавки* мали блідий / білий колір шкіри та великі сині очі. В українській етнокультурі білий колір зазвичай символізує невинність, чистоту і радість, є уособленням гармонії та світла. Водночас, у певних контекстах він може мати й протилежне значення – асоціюватися із порожнечою, безтілесністю та смертю. Таким чином, блідий / білий колір шкіри *мавки* є ознакою приналежності до світу мертвих. Їхній одяг, як правило, «тонкий, прозорий, спадає недбало по усім тілі» [6, с. 126].

У фольклорно-етнографічних матеріалах зазначається, що основним місцем проживання *мавок* є лісова місцевість. У Карпатських горах, наприклад, *мавки* жили «на деревах у лісах, на полях і в траві» [1, с. 276]. *Мавки* також могли жити в гірських печерах та коморах, на гілках дерев у ясонових, ялових або хвойних лісах. Ці гарні дівчата найчастіше оселялися на деревах і видавали звуки, схожі на «мякання». Тому, ніхто не залишав на ніч біля зрубаного дерева

сокиру чи інший гострий предмет, оскільки *мавки* могли порізати свої ніжки, і тоді тому, хто залишив сокиру, загрожувало лихо. *Мавки* негативно ставилися до знищення рослинності, тому їхня злість, ймовірно, була викликана не тільки можливістю порізати ніжки, а й обуренням від того, що дерево було зрубане, а гармонія природи порушена.

*Мавки* були активні у всі пори року, за винятком зими, адже, за народними віруваннями, в цей холодний період їхня демонологічна сила слабшала, оскільки зимою природа засинала. Однак, у деяких легендах зазначається, що взимку *мавки* інколи могли виходити зі своєї схованки, проте вони найчастіше з'являлися у темну пору доби або ж до світанку. Тоді вони були дуже активні і найбільш небезпечні для людей.

За легендами, *мавки* харчувалися звичайною людською їжею. Їх улюблені розваги – танці та співи. Окрім цього, їм подобалося бігати полями та гойдатися на гілках дерев. Іноді влаштовували танці-оргії перед святом Івана Купала. *Мавки* також охоче проводили час купаючись у річках і озерах.

*Мавки* не лише віддавалися розвагам, а й займалися господарством. На Гуцульщині, зокрема, вважалося, що *мавки* вміли прясти й ткати, хоча для цього використовували викрадений льон. Вони також шили собі одяг із вибіленого полотна, прикрашали помешкання власноруч витканими килимами та дбали про чистоту й порядок у своїх оселях. Зрідка згадується, що *мавки* прали білизну.

У Карпатському регіоні збереглися численні легенди та перекази, що розповідають про романтичні й подружні відносини *мавок* із хлопцями, однак вони тривали недовго, так як людина і *мавка*, як істота з потойбіччя, не можуть гармонійно співіснувати в шлюбі та жити в соціумі, оскільки вони належать до двох абсолютно різних, несумісних світів. Також відомі фольклорні сюжети, в яких *мавки* жили великими громадами, були дружніми між собою, але не створювали сімей, оскільки це суперечить їхній архетипній природі. Тому, ніде не зафіксовано, що *мавки* народжували дітей.

Багато легенд свідчать про здатність *мавок* до перевтілень, можуть змінювати вигляд і розміри тіла, від дорослої людини до розміру дитини.

*Мавка* є амбівалентною істотою, тому вона могла бути доброю: допомагати стерегти худобу від хижих звірів. Згідно з народними віруваннями, *мавка* мала владу над тваринами, що належать людині й над лісовими, дикими тваринами.

В. Шухевич зафіксував на Гуцульщині вірування, згідно з якими *мавки* мали життєдайний вплив на рослинність. Дотик їхніх ніг під час танців стимулював проростання першої трави навесні: «Коли зійде сніг, на місці, де вони танцюють, з'являється зелень. На інших місцях ще нема трави, а саме там, де вони танцювали, вона перша проростає та зеленіє. Мавка навесні засіває траву та різне зілля, а коли воно зацвітає на Івана, вона збирає квіти й прикрашає ними свої коси» [16, с. 1101]. Подібні народні уявлення зустрічаються і в записах І. Нечуя-Левицького: «Де танцюють мавки, там трава росте краще і густіше. Під їхніми ногами й трава не гнеться» [10, 79–80].

Водночас, у працях В. Гнатюка знаходимо діаметрально протилежні народні вірування про вплив *мавок* на рослинність: «До танцю (нявкам – О.Т.) приграє чорт на дудці (козі). На тім місці, де раз перетанцюють, трави не буде по вік. Такі місця звуться ігровищами» [7, с. 395].

Таким чином, образи *мавок* можуть мати позитивне значення, оскільки вважається, що вони пробуджують природу після зими своїми танцями. Це уподібнює їх до язичницьких богинь – покровительок рослинного світу. Водночас, вони асоціюються з руйнуванням: за народними уявленнями, дотик їхніх ніг нищить рослинність, що зближує їх з образом темних богинь, пов'язаних зі смертю.

З'ясовано, що більшість фольклорних джерел описує *мавок* як істот вкрай небезпечних й агресивних, які могли шкодити людям. П. Чубинський зазначав, що «мавки або лоскотниці – не що інше, як чорти» [15]. Зустріч із *мавками*, зазвичай, приносить людині нещастя. Вони прагнуть забрати життя випадкового мандрівника, найчастіше чоловіка. Як зазначає В. Гнатюк, «заманивши когось до себе своєю красою, розмовляють з ними, кокетують, а потім залоскочують на смерть» [7, с. 394].

За легендами, «мавками стають незаміжні дівчата, котрі померли наглою смертю, недолюбили. І тоді вони приходять до легіня, щоб завершити любовний зв'язок» [4, с. 246]; «мавка – це неупокоєна душа дівчини, яка вкоротила собі віку через нещасливе кохання або з туги за коханим і відмовилася переходити у світ мертвих. Після смерті вона не пам'ятає себе живої, ані того, хто її образив. Однак відчуває велику тугу за справжнім коханням. І, спокушаючи чоловіків, вона намагається пригасити ту журбу: зваблює, заводить у ліс та губить, як колись занапастили її» [9, с. 82].

У Карпатському регіоні побутують легенди про зустрічі молодих пастухів з *мавками*. Часто

вони постають у вигляді коханої дівчини нежонатого хлопця або дружини молодого газди, який вівчарює у горах і часто думає про неї. *Мавка* також могла зачарувати вівчаря, якщо він відгукувався на її голос: «Лісна кличе по імені вівчарів; якщо котрийсь відразу ж обізветься, то вже вона до нього пристане; її не зможе вже позбутися. Чоловік такий стане мізерний, пожовкне, в нім не буде вже цвіту» [16, с. 1100]. Чоловіки відчували страх перед можливістю бути захопленими жіночою красою, втратити чітке бачення реальності та здатність тверезо мислити. Таким чином, *мавка* асоціювалася із забороненим демонічним коханням, котре призводить до загибелі.

Згідно з українськими народними уявленнями, *мавки* мали здатність насилати на подорожніх ману або блуд – стан дезорієнтації, коли людина втрачала здатність орієнтуватися на місцевості. Унаслідок цього, мандрівник міг довго блукати лісовими хащами, не знаходячи виходу, ніби потрапивши під вплив чарів. Вони також могли ссати кров, відрубувати голови. Характерною особливістю *мавок* була здатність знати про все на світі.

Люди використовували різні способи, щоб вберегтися від блуду, дезорієнтації на місцевості, яку наводили *мавки*. Наприклад: «треба лише скинути сорочку, перевернути навиворіт і таким чином відкараскатися від нявки» [7, с. 395]; поставити черевикі місцями на ногах; носити при собі часник, цибулю, оделян, які захищали від нечистої сили й відлякували *мавок*.

У народних віруваннях існувала думка, що від *мавки* можна врятуватися не лише захисними обрядами, а й певними хитрощами. Зокрема, вважалося, що *мавку* можна або заговорити – промовити спеціальні захисні слова, або ж відкупитися, подарувавши їй гребінець. Якщо вона приймала подарунок, розчісувала ним волосся і потім повертала, це вважалося ознакою того, що небезпека минула. Однак гребінець після цього вже не можна було використовувати: вірилося, що він «заражений смертю». Якщо ним розчесатися, волосся почне одразу випадати – це сприймалося як знак дотику до потойбічного, а отже, загроза фізичної чи духовної загибелі.

В народі вважалося, що віруюча людина рідше наражається на зустріч із *мавками*. Вважалося, що хрест, молитва, церковні обряди та інші елементи християнської віри створюють своєрідний духовний захист від демонічних істот. Однак, якщо така зустріч все ж траплялася, *мавка* ставала ще агресивнішою, адже її дратувала сама присутність християнської символіки. Водночас вірили, що

мавками ставали душі нехрещених дітей, і саме здійснення таїнства хрещення (навіть посмертно, через символічний обряд) могло заспокоїти їхню душу та звільнити від прокляття вічного блукання у лісі. Якщо люди мали при собі святу воду, то нею треба було окропити мавку та промовити слова: «Хрещу тебе в ім'я Отця, Сина і Святого Духа». Після цього обряду зла душа очищалася, позбавлялася демонічної сутності, і мавка перетворювалася на ангела, який міг нарешті знайти спокій та піднятися на небеса [12, с. 136–137].

Крім того, у народній міфології українців існував образ захисника від мавок – Чугайстер. Він полював на мавок і таким чином рятував людей.

Отже, мавки для українців мають подвійне значення: з одного боку, їх вважають уособленням добра, адже вони дбають про природу, зокрема про дерева та рослинність; з іншого боку – вбачають у них втілення зла, оскільки вони можуть насилати блуд, зваблювати, лоскотати до смерті, зводити з розуму чи навіть до загибелі чоловіків.

**Фата Педурій** (рум. *Fata Pădurii*) є однією із наймістичніших істот у румунській міфології, насамперед у культурному просторі північної Трансільванії. У фольклорі Мараморщини її називають *Albița, Aripa Satanei, Avizuha, Avizuhără* тощо. В інших регіонах Румунії її ще іменують *Fata de Pădure, Fata Dracului, Fata Noptii, Ileana Pădurii, Mama Huciului, Muma Pădurii, Pădureana, Pădureanca, Păduroaica, Surata de Pădure, Știma Pădurii, Vâlva Codrului, Vâlva-Pădurii, Vidma Pădurii, Zanca, Zâna Pădurii, Crăiasa Pădurii, Ciufu Noptii, Jupâneasa, Musa, Hala, Duh Rău, Căteaua, Aceea a Pădurii*. Іноді її називають особовим займенником *Ea* [19, с. 561; 26].

Більшість дослідників розглядають *Фату Педурій* як «divinitate, divinitate silvană, semi-divinitate, ființă malefică, zeitate, zeitate feminină, relicvă a unei zeități feminine, demon, demon feminin, daimon, arhetip al femeii sălbătice» [26]. Деякі типології переплітаються, навіть у межах одного дослідження, іноді вони суперечать одна одній, наприклад: фольклорист П. Більціу описує її як «un geniu rău al codrului, o divinitate malefică», і водночас «spirit al pădurii» [19], а К. Еретеску називає її «spirit malefic, spirit al nopții, al întunericii» [21].

Легенди про *Фату Педурій* поширені в північній Трансільванії, Марамуреші, східному Сатмарі (Угорщина) та північній Молдові, Україні (Закарпаття), Албанії та північній Греції. Дако-румунський та арумунський діалекти свідчать про приналежність цієї істоти до автохтонного, доримського прошарку. Крім того, Марамуреш –

це місцевість, де зафіксовано найдавніші легенди та вірування про *Фату Педурій* [21].

Румуни точно не знають хто вона і як багато років тому вона з'явилась у їхніх лісах. В народі існують різні легенди її появи. За однією із них, колись, у лісі заблукала красива дівчина. Вона відчайдушно намагалася знайти вихід, однак все більше заглиблювалася у ліс, там і заночувала. Наступного дня на її шляху з'явився молодий чоловік і сказав, що допоможе знайти дорогу додому, однак він повів її ще глибше в ліс, познущався над нею, внаслідок чого вона збожеволіла і перетворилася на чудовисько, яке не здатне повернутися до людського світу. Відтоді вона бродить лісами та його околицями вдень і вночі, і кого б вона не зустріла, не залишає неушкодженим, висмоктує їхню кров, спотворює обличчя або вбиває. Інша легенда розповідає, що *Фата Педурій* була старою дівою, яку ніхто не хотів за дружину, і вона стала дружиною диявола. Подекуди в легендах мовиться, що *Фата Педурій* – донька Мами Педурій та її чоловіка Мошул Кодрулуй або Педурянул.

Першою письмовою згадкою про цю істоту є напрацювання С. Ф. Маріан, надруковані в «Junimea literară» у 1905 році [24]. В статті автор описує неземну красу дівчини, яка миттєво зачаровує будь-якого чоловіка.

Щодо зовнішності, *Фата Педурій* не має єдиного, чіткого портрету. В одних легендах її зображують як прекрасну молоду дівчину: «tânără și frumoasă; frumoasă de-ți lua ochii; frumoasă dar sălbatică» [27, с. 160]; «femeie frumoasă cu păr bogat și lung lăsat pe spate până la șezut; femeie înaltă «cât gardurile» sau «până trei garduri și cu păr lung»» [19, с. 561]; «statura ei este înaltă și dreaptă ca lumina; cu mijlocul tras prin inel; cu ochi mari și negri care sclipesc în întuneric; cu sprâncene bogate și bine desenate; fața îi este albă, obrații roșii ca bujorul, părul negru ca pana corbului îi este lung până sub mijloc sau chiar până la glezne, purtat totdeauna despletit și răsfiret pe spate» [17, с. 235].

Згідно з іншими легендами, це дуже потворна жінка: «hârcă bătrână și hâdă; babă bătrână și urâtă; totdeauna apare cu părul lung până la pământ și nepieptănat iar de cele mai multe ori nu i se vede fața, fiind acoperită de păr; o creatură care nu a atins nivelul de civilizație» [22, с. 409–410]; «femeie cu mustață sau babă care șede în scorburi de copaci» [19, с. 561]; nu avea picioare, ci copite, așa ca la cal și, mai sus decât la cal, avea pinteni; pă corp avea păr [19; 27].

Різноманіття міфів про *Фату Педурій* розкривається у багатьох аспектах, зокрема в одязі:

«umblă cu ciubote, cu cizme de lemn, cu cheptari negru, zadie neagră, pânzătură (năframă) neagră» [19, с. 562]. В інших легендах вона з'являється в «căput negru», «haine pestrițe», [19, с. 562], «rochie simplă albă «mireasă»; dezbrăcată, acoperită doar de propriul păr și desculță» [27, с. 160].

*Фата Педурій* живе у великих лісах, де рідко ступала людська нога. Кажуть, що її будинок має «99 de uși, 99 de ferestre, 99 de leagăne» [19, с. 561]. *Фата Педурій* їздить верхи на коні *alb ca spuma*.

Ж. Кюзіньє у праці «Mémoires des Carpathes. La Roumanie millénaire: un regard intérieur» зазначає, що *Фата Педурій* є володаркою лісу та цілющих рослин природи [23].

За легендами, *Фата Педурій* має сад, у народі його називають *grădinața Fetei Pădurii*, у якому «are felurite flori și buruiene fermecate, așezate în straturi» [19, с. 563]. Вона дбає про те, щоб кожна рослина в її саду зберігала всі унікальні характеристики, якими природа наділила її з самого початку. Тут ніхто не має право ступати, оскільки земля вважається священною. Крім того, якщо хтось ступав на цю землю, його карали, а того, хто наважувався зірвати звідти квіти, спалювали. Хоча *Фата Педурій* дуже неохайна, її сад дуже доглянутий. Посеред саду стоїть маленький стіл і два стільці. «În mijlocul ei se găsește o masă mare de piatră și două scaune. Pe masă stau așezați rapucii Fetei Pădurii» [19, с. 563]. Ті, хто приходять брати рослини з її саду, повинні залишити на столі якийсь подарунок. Люди отримують право увійти у священне місце та взяти квіти з саду після виконання ритуальної оплати. Їм заборонено говорити та озиратися назад, коли вони йдуть.

Легенди також підкреслюють її диявольські сили, ототожнюючи її з дияволом: «Ce face Satana nici Dumnezeu nu face» [19, с. 562]. Завдяки своїй диявольській силі вона може втілюватися у: «cal; iapă; mânz; femeie tânără și frumoasă; fată frumoasă identică cu drăguța vreunui cioban; creatură jumătate om-jumătate cal; alteori jumătate femeie – jumătate trunchi de copac; jumătate tânără – jumătate bătrână; jumătate frumoasă – jumătate urâtă; grasă și slabă; respingătoare și atrăgătoare totodată; lumină sau fum», вона також може літати [21, с. 56]. Отже, вона постає у різних образах, переважно з людськими рисами, але водночас залишається істотою, що не належить до людського світу.

Згідно з легендами, вона ходить лише вночі, від сутінків до півночі, і зникає зі співом перших півнів: «o făptură a nopții și cum dă prima rază de soare, puterea ei, tăta să risipește» [27, с. 163]. *Фата Педурій* любить гуляти лісом і співати. Люди кажуть, що вона має дуже гарний голос,

який заманює хлопців: «cânta atât de frumos că răsunau pădurile; avea o voce ca un ecou, se auzea de la distanță» [19]. Її голос особливо ніжний, а пісні викликають смуток навіть у природи: «stâncile plâng, copacii se înecă în lacrimi, încât le rămân dăre sau chiar crăpături pe scoarță» [17, с. 235]. Люди коли чують її спів німіють і більше не можуть говорити до самої смерті.

Крім того, з серця лісу часто можна почути «diferite sunete, precum răsese, plânsete sau alteori diferite zbierături» [27, с. 159]. Коли вона гуляє у лісі, то «stârnește vuietul codrului, adesea râde ea însăși în hohote sinistre sau plânge hohotitor» [27, с. 159].

Легенди кажуть, що її приваблює вогонь, де б він не горів у лісі. Якщо вона десь побачить вогонь, то швидко йде туди і гасить його.

*Фата Педурій* має дітей. Її діти з'являються в результаті стосунків з молодими чоловіками, на яких вона нападає. Дитина, що народжується у результаті поєднання двох істот з різних світів – однієї людини, іншої надприродної істоти – є особливою та незвичайною істотою, «se drăgostește cu demoni și umple lumea cu demoni mici» [26].

Відомо, що *Фата Педурій* після пологів підкидує своїх немовлят біля воріт незайманих дівчат. За легендами, ці дівчата підбирають дітей і виховують їх, однак самі ніколи не виходять заміж. Зауважимо, що діти *Фетей Педурій* відрізняються від людських дітей: вони або німі, або глухі, або каліки, або волохаті. Тому, мамам новонароджених не можна було залишати дитину саму, так як могла прийти *Фата Педурій* і замінити своєю дитиною, яка принесла б у дім лише біди та страждання до кінця життя. Якщо у когось народжувалась не дуже гарна або хвора дитина, у народі її називали: *zâci că-i a Fetei Pădurii*.

Однак, найбільшу небезпеку вона являє для хлопців, чоловіків: «omora feciorii din sat care nu i se supuneau, unora le lua glasul, pe alții îi juca până nu mai știau de ei, iar pe alții îi purta toată noaptea» [27, с. 162]. Крім цього, вона часто вражала чоловіків, яким шили одяг у суботу, п'ятницю, неділю чи інші великі свята. Якщо вона зустрічала на своєму шляху молодого чоловіка, який її приваблював, вона його зачаровувала, і рідко кому вдавалось втекти. Ці хлопці більше не могли одружитися, бо дівчата знали, що *Фата Педурій* може прийти до них та помститися: виколоти їм очі, залити смолу у вуха, змусити їх босоніж ходити по камінню і скелях, поки ті не помруть. Тому контакт із цією надприродною істотою сприймався як покарання, прокляття, і її потрібно було уникати будь-якою ціною.

*Фата Педурій* також могла завдавати багато іншого зла, зокрема: «rătăcirea; dezorientarea; pierderea temporală a legăturii cu realitatea; mergea toamna și la vâcărie, intra și răsturna tot pă acolo și dacă țipai, te și pocea; afecta oile care rămâneau sterpe; zăurea laptele oilor pe la stâni; deschidea staulul și alunga oile; pe oameni îi îmbolnăvea, le provoca somn prelung; pe ciobani îi ducea pe sus; îi «îmblătea» (lovea) de pământ; îi omora; le lua coliba pe sus; îi lega cu gâtul de lemne; le lua hainele și le înfășura prin vârful parilor; celor aflați la secerat le arunca snopii care pe unde» [19, с. 562].

В легендах зазначається, що *Фата Педурій* не завдавала шкоди чаклунам, відьмам, перевертням, дітям, народжених у сім місяців або близнюкам.

*Фата Педурій* володіла надприродними здібностями, які дозволяли їй піднімати бурі: «stâr-nește furtuni, dintre cele mai puternice, care scot coraci din rădăcină» [19, с. 562]. Сама її поява іноді супроводжувалася «de furtuni declanșate din senin, de vânturi puternice care durează până la dispariția ei» [27, с. 160]. Вітер, що виникає несподівано, є ознакою її присутності. Одні легенди кажуть, що коли починалася буря, то це було тому, що вона «se mânia pe cineva sau ceva, ori fugea prin pădure» [27, с. 160]. Інші розповідають, що «atunci când ploua cu soare bătrânii zăceau că să lă (spală) Fata Pădurii» [27, с. 160].

За легендами, *Фата Педурій* вічно красива тому що вона харчується свіжими серцями молодих парубків, що потрапили в її сіті та сльозами нещасних дівчат. Крім того, вона вмивається красою найгарніших дівчат світу й щоранку купається у джерелі з цілющою водою, яка забезпечує вічну молодість.

Страх людини перед цією демонічною істотою, яка могла завдати стільки шкоди, спонукав її винайти численні засоби та практики захисту від неї.

У деяких з них покладалися на магічну силу предметів побуту: «din lodâncu', de la tiară să face o funie, cu care Fata Pădurii să lega de colibă unde era jurată și blăstămată» [19, с. 563]; продуктів харчування: «ca să scapi de ie, trebe să iei nouă gră-unță de ai, nouă de t'iperi, nouă de tămâie slujită și să le porți în t'eptari» [19, с. 563].

Щоб захиститися від неї чоловіки носили при собі «o sfoară din ațe de tei, brâu roșu, brâu de tei, o năframă descântată» [27, с. 160], але якщо все ж таки з нею зустрічалися, треба було перехреститися та помолитися. Щоб позбутися її чарів, хлопець мав вдіти жіночий одяг, і потім проводили такий ритуал: «trebe să să îmbrace cu haină muie-rească, apoi trebe legat la grindă și bătut cu mătură

părăsătă. Atunci să cântă roată pângă casă și zăce: vai cum mi-aț' spurcat bărbatu' mieu» [19, с. 564].

Сміливіші юнаки вдавалися до більш відважних прийомів захисту. «Care-i ipen crapă un corac, îi bagă jejitele acolo și scoate săcurea. Cum îi strânsă îi musai să deie puterile ii la fecior, că trebe să îi deie să sugă de trei ori din țâța ei, iară el o leagă cu nu știu câte noduri, apoi îl duce în grădina ii, de unde își lua flori, pă care le pune la parii de la staul, să nu mai aibă de lucru cu ie» [18, с. 200].

Деякі прийоми захисту були тими самими, що й для схоплення фей: «Iei un brăcinar și o cizmă roșie și le pu în curechi, la cine-i fură curechiu! Vine, Fata Pădurii și își bagă picioru' în cizmă și apoi nu mai poate fugi. Omu' o pnnde și o bate» [18, с. 200].

Певні практики покладалися на магічну силу обробленого металу: «Ca să scapi de ie luai pot-coave de la cal și le puneți în cruciș, apoi nu mai are nici o putere» [19, с. 564]. Іноді цього злого духа відганяли хресним знаменням, що супроводжувалося усними формулами на кшталт: «Doamne ajută-m' să scap de dabila asta». У кошарі пастухи не піднімалися на гору, не взявши з собою «Visul Maicii Domnului» [19, с. 564].

Спектр захисних практик проти цього духа є широким. Той, хто хотів проникнути до її саду, мусив мати при собі «brăcinari de la un cocon de tri ani» [19, с. 564].

Деякі практики мали на меті запобігти заміні дитини: «Ca să nu ieie coconu' puneu în leagăn mătura, tămâie, busuioc sfințit» [19, с. 564]. Інші – зцілити овець, які хворіли: «când străca oile să luau flori din grădina ei, să fierbeu și cu zama ceie trebuieu stropit'e» [19, с. 564].

Багато молодих людей зверталися за допомогою до відьми чи старої жінки, вправної в екзорцизмі. Іноді апелювали до священика. Зазначимо, що і по сьогодні збереглися деякі замовляння від *Фати Педурій*, наприклад:

Na, tu Mărie, picior de cal,

Altu' nu mai zâni,

Că de-i mai zâni

Cu picioare de cal te-oi lozi [19, с. 565].

Ще однією надприродною істотою, що протистоїть *Фетей Педурій*, є Омул Нопцій, його головна функція – захищати жертв і карати *Фату Педурій*. В деяких переказах сказано, що Омул Нопцій – чоловік *Фетей Педурій*, а в інших – що він її вбивця, той, хто всюди переслідує її, щоб знищити. Коли Омул Нопцій застає її біля кошари, він розриває її на шматки, кладе на вогонь, смажить, а потім з'їдає на очах у пастуха.

Отже, *Фата Педурій* – це багатогранний міфологічний персонаж, що поєднує у собі еле-

менти краси й потворності, захисту та небезпеки. Найчастіше *Фата Педурій* – це зла істота, демон жіночої статі, яка бродить у Карпатських лісах і приносить нещастя тим, хто її зустрічає. Вона з'являється у різних образах, здебільшого має людські риси, але не належить до людського світу й володіє надприродним здібностями.

**Висновки.** У статті розглянуто дві жіночі міфологічні істоти лісового світу – *мавку* та *Фату Педурій*, зокрема: їх походження; зовнішній вигляд; ареал існування; характерні звички та заняття; взаємостосунки з людьми; здатність до метаморфоз; амбівалентний вплив на людину та природу; способи захисту від них. Відтак, результати здійсненого аналізу дозволяють зробити такі висновки.

1. Насамперед, *мавка* та *Фата Педурій* є цінними постатями в українській і румунській міфології та мають амбівалентну природу: поєднують красу й потворність, жіночність і демонічність, охоронні функції та небезпеку.

2. Виявлено як спільні риси (взаємозв'язок із лісом, смертю та потойбіччям; тілесна аномальність; роль спокусниці, що часто завершується

смертю чоловіка чи втратою його життєвих сил; способи захисту від них), так і відмінності між цими образами (походження; харчування; наявність / відсутність дітей; ставлення до людей; соціальна поведінка тощо), що зумовлено локальними культурними контекстами.

3. Обидва образи мають тісний зв'язок із лісовим середовищем. Вони вважаються духами чи охоронницями лісу, які доглядають за рослинністю, володіють знаннями про цілющі рослини, і водночас є загрозою для людини, яка втручається у гармонію природи. Це свідчить про прадавнє сприйняття лісу як сакрального простору, де панують особливі правила й сили.

Резюмуючи, образи *мавки* й *Фата Педурій* зберігають значну культурну актуальність і донині, й активно трансформуються у сучасному культурному просторі, набуваючи нових смислів, зберігаючи водночас своє первісне символічне навантаження.

Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз трансформації цих образів у контексті сучасної літератури.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Войтович В. М. Міфи та легенди давньої України. Вид. 2-ге, допов. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 464 с.
2. Войтович В. М. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 664 с.
3. Eliade M. De la Zalmoxis la Genghis-Han : studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale. București : Editura științifică și Enciclopedică, 1980. 246 p.
4. Бердник Г. О. Знаки карпатської магії (Таємниця старого мольфара). Київ : Зелений пес, 2006. 368 с.
5. Галайчук В. В. Українська міфологія. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. 288 с.
6. Гнатюк В. М. Нарис української міфології. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2000. 263 с.
7. Гнатюк В. М. Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків. *Українці: народні вірування, повір'я, демонологія*. Київ, 1991. С. 383–406.
8. Дзєндзелівський Й. О. Лексика демонології у драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня». *Леся Українка: Публікації. Статті. Дослідження*. Київ, 1973. С. 155–177.
9. Корній Д. Чарівні істоти українського міфу. Духи природи. Харків : Vivat, 2017. 320 с.
10. Нечуй-Левицький І. С. Світогляд українського народу: ескіз української міфології. Київ : АТ «Обереги», 2003. 142 с.
11. Онацький Є. Д. Українська мала енциклопедія : [у 8 т., 16 кн.]. Буенос-Айрес : Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині, 1960. Кн. 7. Літери Ле-Ме. 1960. С. 882.
12. Романова О. М. Трансформація уявлень про лісову демонологію в традиційних віруваннях українців XIX – XX ст. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.05 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2019. 268 с.
13. Тиховська О. М. Образ мавки в українській міфології та повісті Докії Гуменної «Небесний змії». *Філологічний дискурс*. 2019. Вип. 9. С. 168–179.
14. Хобзей Н. В. Гуцульська міфологія : етнолінгвістичний словник. Львів : НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2002. 215 с.
15. Чубинський П. П. Мудрість віків : українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського : у 2 кн. Київ : Мистецтво, 1995. Кн. 1. 1995. 224 с.
16. Шухевич В. О. Гуцульщина : в 5 частинах (Репринтне видання 1899–1908 pp). Харків : Видавець Олександр Савчук, 2018. 1218 с.
17. Antonescu R. Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești. Iași : Tipo Moldova, 2016. 1313 p.
18. Muștea I., Bârlea O. Tipologia folclorului după răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hașdeu. București : Minerva, 1979. 633 p.

19. Bîlțiu P. O ființă mitologică temută – Fata Pădurii. *Acta Musei Porolissensis*. 2000. 23 (2). P. 561–566.
20. Vulcănescu R. Mitologie română. București : Editura Academiei R.S.R., 1987. 711 p.
21. Eretescu C. Fata Pădurii și Omul Noptii. În compania ființelor supranaturale. București : Compania, 2007. 567 p.
22. Kernbach V. Dicționar de mitologie generală. București : Albatros, 1995. 702 p.
23. Cuisenier J. Mémoire des Carpathes. La Roumanie millénaire : un regard intérieur. Paris : Plon (Terre humaine), 2000. 570 p.
24. Marian S. F. Fata Pădurii. *Junimea literară*. 1905. Nr. 12. P. 183.
25. Marian S. F. Mitologie românească. București : Paideia, 2000. 190 p.
26. Micu I. Fata Pădurii. URL: <https://antropoflora.com/fata-padurii> (data звернення: 17.04.2025).
27. Mureșan O. Ființe mitologice din lumea satului Sălăjean : Fata Pădurii sau Pădureana. *Acta Musei Porolissensis*. XXXX/2. 2018. Zalău. P. 159–168.
28. Olteanu A. Dicționar de mitologie. Demoni, duhuri, spirite. București : Paideia, 2004. 567 p.
29. Pamfile T. Mitologie românească. Dușmani și prieteni ai omului. București : Librăriile SOCEC & Comp., Pavel Suru, 1916. 406 p.
30. Словник української мови : в 11 т. / редкол. І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 4: І-М. 1973. С. 587.